

Día das Letras Galegas 2021

**O Proxecto CORGORAL.
Unha proposta para a recolla da
Literatura Popular de Tradición
Oral no concello do Corgo**



**Concello
do Corgo**

O Proxecto CORGORAL. Unha proposta para a recolla da Literatura Popular de Tradición Oral no concello do Corgo

Por *LOIS LADRA*

As recollas de literatura oral: antecedentes

A **Literatura Popular de Tradición Oral** (LPTO) ou *Volksliteratur* integra unha serie de manifestacións creativas vernaculares que, logo da súa reiteración performativa, acaba por ser apropiada colectivamente, esquecendo a maior parte das veces quen foi o seu fistor orixinal. Aínda que o relato curto e a canción son dúas modalidades básicas, varios son os xéneros representados na LPTO, abranguendo narrativa, lírica e teatro, con tipoloxías como contos, lendas, romances, cantigas, refráns, adiviñas...

Lonxe de calquer propósito de exhaustividade, teriamos que dicir que os principais antecedentes que se poden identificar para as recollas da LPTO en Galiza atravesaron tres etapas: a dos precursores do século XVIII (Sobreira, Cornide, Sarmiento...), a das primeiras tentativas de sistematización, anteriores ao alzamento fascista de 1936 (Pérez Ballesteros, Xeración Nós, Seminario de Estudos Galegos...) e a das recollas temáticas ou xeográficas da segunda metade do século XX e comezos do XXI.

Dos primeiros estudos cómpre asinalar que foron fragmentarios e dispersos, aínda que serviron de claro precedente ás ambiciosas empreitadas compilatorias da *Sociedad El Folklore Gallego* (A Coruña, 1884) e da revista *Nós* (Ourense, 1920). A herculina impulsou a redacción do noso

primeiro cancionero popular (PÉREZ BALLESTEROS, 1885-86), mentres a auriense serviu de palco ao proxecto «Archivo Filolóxico e Etnográfico de Galizia» (NÓS, 1920), que se mantería en activo durante case que dúas décadas. En termos xerais, os principais estudos da LPTO prodigáronse ao longo dos últimos cen anos, desde as pioneiras propostas de sistematización (RISCO, 1928) ata exemplos máis recentes (BLANCO, 1994, 1996, 1997 e 2008).

No especificamente relativo ao **relato curto** (contos, lendas e romances), moitas recollas efectuadas a comezos do século XX permaneceron inéditas ata hai pouco, como é o caso dos **romances** (SAID, 1997; HERVELLA, 2011), aínda que nos últimos vintecinco anos teñen saído do prelo estudos e compilacións moi interesantes (VALENCIANO, 1998; FORNEIRO, 2000 e 2004 ou MARIÑO e BERNÁRDEZ, 2002). Os **contos** foron sucesivamente recollidos en Viana do Bolo, con setenta e cinco achegas (PRIETO, 1958) ou na raia seca, con cento oitenta e catro rexistros (RODRÍGUEZ, 2016). Porén, a provincia de Lugo ten sido, sen dúbida algunha, a que protagonizou un maior número de recollas, sobranceando, entre outras, a iniciativa do Colexio Fingoi, con máis de trescentas amostras (CARVALHO, 1963), a efectuada no concello de Palas de Rei, con cento sesenta e sete rexistros (PEREIRO, 1995) ou as da Pontenova (CARNERO *et al.*, 1998) e Abadín (CARNERO *et al.*, 2004), cada unha delas con varios centos de achegas. Das recollas monográficas de **lendas** compriría destacar algunhas obras xa clásicas (GONZÁLEZ REBOREDO, 1983 e LLINARES, 1990), así coma outras máis recentes (GARCÍA, 2010).

Convén aínda non esquecer que durante a longa noite de pedra o refuxio lusitano que supuxo a cidade do Porto foi o escenario que protagonizou a edición en lingua galega dos grandes *corpora* relativos ao romanceiro (CARRÉ, 1959), ao conto popular (CARRÉ, 1968) e ás lendas tradicionais (CARRÉ, 1969). No caso concreto da narrativa oral, non está de máis lembrar que xa daquela se consideraba que o axente máis favorable para a súa conservación era a muller (CARRÉ, 1963: 390), aserto aínda hoxe asinalado (BLANCO, 2008: 97).

A **poesía popular**, a cotío expresada musicalmente en cancioneros conformados por innúmeras coplas e cantigas, foi obxecto de numerosas e acaídas recollas de ámbito galaico, para alén da xa referida de Pérez Ballesteros (MARTÍNEZ e BAL, 1973, SCHUBARTH e SANTAMARINA, 1982 e 1984; BLANCO, 1992...)

Finalmente, entre os inxustamente considerados como xéneros menores, teríamos que referir a paremioloxía, integrada basicamente por **refráns** e **ditados**, coas súas respectivas obras de referencia (FERRO, 1987; VÁZQUEZ SACO, 2003; QUINTÁNS, 2009), así coma o **adivinanceiro** (MARTÍN, 1985), sen esquecer trabalinguas, fórmulas rituais... Todos eles constitúen o que se ten designado académicamente como **etnotextos** (BOUVIER, 1992).

O Concello do Corgo

O termo municipal do Corgo pertence á comarca e provincia de Lugo, localizándose inmediatamente ao sueste da cidade bimilenaria, onde ocupa unha posición estratéxica como lugar de pasaxe, dotado de numerosas infraestruturas viarias: N-6, A-6, camiños de ferro... Abrangue unha superficie de aproximadamente 157 km² e no ano 2020 contaba con un total de 3.422 habitantes. O seu territorio artéllase en trinta e oito parroquias e case que duascenas entidades singulares de poboación. O relevo é predominantemente suave e a economía tradicional, de base agropecuaria, atópase hoxe bastante terciarizada, amosando unha clara ligazón ao inmediato núcleo urbano lucense. A súa poboación encóntrase en franco declive demográfico e sometida a un marcado proceso de avellentamento (FOUZ, 2010).

O Patrimonio Cultural Inmaterial e o Proxecto CORGORAL

A finais do pasado ano 2020 a administración municipal decidiu encetar un proceso de recompilación da literatura de tradición oral no concello do Corgo (BOPL n.º 281). Foi establecido que as recollas de LPTO serían realizadas e gravadas para a súa posterior transcripción e clasificación, «ordenada por temáticas e procedencia, datos sociolóxicos básicos do entrevistado, sexo, idade, lugar de residencia e data da entrevista» (BOPL n.º 187).

Ideado polo concello a partir de unha proposta formulada con bastante anterioridade (OUTEIRO, 2011), xurde así un **Proxecto de Recompilación da Literatura de Tradición Oral e Etnográfica do Corgo**. A partir desa premisa inicial, o signatario deste traballo implementa e formula as bases do **Proxecto CORGORAL**.

A Literatura Popular de Tradición Oral atopa hoxe o seu marco xurídico de protección legal nas normativas referentes ao Patrimonio Cultural Inmaterial (PCI), do cal forma parte. Sendo así, convén lembrar que na «Convención para a Salvagarda do Patrimonio Cultural Inmaterial»

celebrada pola UNESCO en París no ano 2003¹ especificouse claramente que constitúen o PCI «os usos, **representacións, expresións**, coñecementos e técnicas (...) que as comunidades (...) recoñezan como parte integrante do seu patrimonio cultural» (Art. 2.1). Asemade, dacordo coa UNESCO, o PCI maniféstase particularmente «nas tradicións e nas **expresións orais**, incluído o idioma (...), nas artes do espectáculo, nos usos sociais, rituais e actos festivos, nos coñecementos e usos relacionados coa natureza e o universo, e nas técnicas artesanais tradicionais» (Art. 2.2).

No caso concreto da Galiza, a Lei 5/2016 do Patrimonio Cultural² consagra o seu título V ao PCI, especificando no articulado que «as administracións públicas adoptarán unha política xeral encamiñada a salientar a función do patrimonio cultural inmaterial na sociedade como **elemento de carácter identitario**, así como a integrar a súa salvagarda nos seus programas de planificación» (Art. 69.1). Asemade, a administración competente en materia de patrimonio cultural «fomentará estudos científicos, técnicos e artísticos para o **rexistro e difusión** do patrimonio cultural inmaterial, así coma o desenvolvemento de metodoloxías para a súa investigación, en especial do que se encontre en perigo» (Art. 69.2).

No caso concreto do Proxecto CORGORAL, os traballos de recompilación da LPTO parten de tres vertentes complementarias que cómpre diferenciar: a análise de todas aquelas fontes publicadas que podan conter etnotextos significativos para a conformación dun *corpus* co PCI corgués, a revisión de materiais inéditos previamente rexistrados e a recolla directa e/ou indirecta de manifestacións actuais. Por outra banda, varias foron as consideracións á hora de implementar o Proxecto CORGORAL: a elaboración dun código de boas prácticas, a exposición razoada dos recursos mínimos necesarios para a súa execución, a enumeración dos obxectivos a cumprir, a calendarización aproximada das diferentes fases de traballo e a formulación de unha previsión de resultados.

No relativo ao **código de boas prácticas** na investigación a desenvolver, procurárase seguir en todo momento os principios recollidos nas «Orientacións deontolóxicas para a práctica da Antropoloxía profesional» da ASAE - Asociación de Antropoloxía do Estado Español³. Verbo deste

1 http://portal.unesco.org/es/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html Consultado o 23-12-2020.

2 https://www.xunta.gal/dog/Publicados/2016/20160516/AnuncioC3B0-110516-0001_gl.html

3 <https://asaee-antropologia.org/asaee/orientaciones-deontologicas/>

particular, resultan especialmente significativos os aspectos relacionados coa prioridade que se debe outorgar á protección e ao benestar dos portadores e transmisores da LPTO e do PCI, así coma o compromiso de salvagardar a confidencialidade e o anonimato dos informantes, xunto co dereito de autoría e publicación dos resultados por parte do investigador responsable. E todo isto, sen esquecer a necesaria información previa a todos os participantes dos obxectivos do noso traballo, a solicitude do correspondente consentimento informado para a realización de entrevistas e gravacións en diversos formatos audiovisuais, e a axeitada custodia da información orixinal recompilada.

Os **recursos disponibilizados** por parte do Concello do Corgo resúmense a un equipamento informático básico, un audiogrador e unha videocámara, todo elo complementado coas correspondentes unidades de almacenamento de memoria, trípode e mochila de transporte.

O principal obxectivo do Proxecto CORGORAL é o de encetar a recolla sistemática de **Etnotextos** da **Literatura Popular de Tradición Oral** (LPTO) no ámbito do **Patrimonio Cultural Inmaterial** (PCI) identificado no concello do Corgo. Outros obxectivos son: constituír un rexistro exhaustivo e indexado da LPTO corguesa, garantir a salvagarda destas manifestacións en formatos materiais e virtuais compatibles coas novas tecnoloxías, publicar os resultados obtidos e incentivar a transmisión interxeracional de coñecementos, prácticas e valores culturais locais nun contexto de humanismo e respecto ético polas boas prácticas.

O Proxecto CORGORAL será desenvolvido, cando menos nunha primeira fase xa estipulada, ao longo de doce meses, coincidentes *grosso modo* co presente ano 2021. Considerando a situación actual de emerxencia pandémica, a extensión do territorio municipal, a dispersión do poboamento, a metodoloxía proposta e os obxectivos formulados, pensamos que será necesario implementar unha segunda fase ou período complementario que permita executar axeitadamente e con total normalidade un tipo de traballos que esixe unha relación estreita, continuada e de proximidade con informantes en situación de extrema vulnerabilidade. Para alén disto, convén lembrar as importantísimas limitacións de mobilidade e as eivas derivadas das restricións ás interaccións persoais impostas pola actual situación epidemiolóxica, así como indicar que outros proxectos semellantes implicaron en circunstancias plenamente normais a varias persoas traballando en períodos

de tempo plurianuais e mais extensos que o inicialmente previsto para o Proxecto CORGORAL.

Sexa como for e considerando a necesidade de encetar unha programación flexible, formulouse unha **proposta de calendarización** baseada en tres fases acumulativas, non necesariamente consecutivas: unha primeira de finalidade documental, unha segunda de realización de entrevistas con traballos de campo e unha terceira de procesamento e organización da información recollida. Vexamos as liñas mestras destas fases.

A primeira etapa do Proxecto CORGORAL consistirá basicamente na pesquisa documental e no recoñecemento do territorio. Os **traballos de documentación** inclúen a análise de: planeamentos administrativos de referencia (PXOM, PBA...), monografía corguesas (ABUÍN, 2000; RIELO, 2005 e XIZ, 2007), publicacións periódicas no ámbito municipal (Revista CORGA, prensa escolar...), bibliografía especializada en LPTO e PCI, cartografía (MTN 25-50, mapas administrativos e históricos...), portais da rede, documentos inéditos, fotografías... O **recoñecemento do territorio** é básico para poder asociar mellor as narrativas orais aos lugares nelas referidos (accesibilidades, vías de comunicación, división parroquial, xacementos arqueolóxicos, xeografía mítica, espazos sagrados...) e aos elementos senlleiros da paisaxe local (penas, penedos, fontes, encrucilladas...).

Logo da **elaboración dun documento-marco** para o Proxecto CORGORAL procederase á súa presentación perante a comunidade local: concello (reunión plenaria e nota informativa na páxina web), CEIP Plurilingüe «O Corgo», CPI Ramón Piñeiro, traballadoras sociais, Centro Socio-cultural, asociacións culturais locais, Centro de Día... Asemade, serán comunicados os obxectivos do proxecto, solicitarase a colaboración da comunidade científica, académica e institucional: Arquivo do Galego Oral (Instituto da Lingua Galega - USC), Arquivo do Patrimonio Oral da Identidade (Museo do Pobo Galego), Arquivo Sonoro de Galicia (Consello da Cultura Galega), Asociación de Escritores en Lingua Galega (Sección de Literatura de Tradición Oral), Centro de Investigación Ramón Piñeiro, Colexio Fingoi (Lugo), Fundación Barrié, Museo Etnolóxico (Ribadavia), Real Academia Galega, Seminario Diocesano de Lugo...

Coa adquisición do material de gravación levaranse a cabo os primeiros **rexistros en diversos formatos audiovisuais**. Haberá unha primeira fase de gravacións no ámbito familiar interxeracional do alumnado do CEIP Plurilingüe «O Corgo», logo da posta en funcio-

namento dos correspondentes protocolos de colaboración e ensaiarase unha primeira fase de recollas indirectas e voluntarias feitas polos escolares, de xeito preferente na súa unidade doméstica de convivencia (pais, avós...). Este proceso tamén poderá ser eventualmente ensaiado cos alumnos corgueses do CPI Ramón Piñeiro, na Pobra de San Xián. Os protocolos a implementar contemplarán a entrega das seguintes unidades documentais: cartafol do Proxecto CORGORAL, ficha do alumno e do(s) informante(s), autorización(s) do(s) entrevistado(s), decálogo orientativo para realizar as gravacións e temáticas suxeridas. A proposta de recollas orientadas para o alumnado dos devanditos centros escolares será mensual, ao longo da segunda metade do presente curso académico 2020/2021: mes dos contos, mes das lendas, mes das cantigas, mes das adiviñas e dos refráns...

Este tipo de iniciativas, con **propostas didácticas baseadas en dinámicas interxeracionais** teñen dado moi bos resultados noutras experiencias de recollas previamente desenvolvidas en concellos rurais, tanto na Galiza (CARVALHO, 1963; PEREIRO, 1995) como en Portugal (CARVALHO e SOTTOMAYOR, 2011). En certa medida favorecen a transmisión, o rexistro e a fixación por escrito do Patrimonio Cultural Inmaterial das comunidades participantes, garantindo que se involucren nos proxectos diferentes segmentos de idade. Tamén se procederá ao almacenamento, clasificación e peneirado da información colixida, de cara a unha segunda fase de recollas direccionadas e previamente escolmadas.

Ao longo destes meses e de xeito paralelo aos traballos efectuados polos estudantes, serán realizadas por parte do técnico responsable outras recollas puntuais a informantes considerados como especialmente relevantes. Estes rexistros serán implementados con recurso a metodoloxías de **gravación redundante** en formatos dixitais de audio e vídeo, homólogas ás internacionalmente vixentes (ÁLVAREZ, 2018). Nos traballos de campo utilizaranse indistintamente dúas gravadoras de voz: Olympus VN-541PC (arquivos de son en formato dixital .wma / MP4) e Olympus DVR VN-8700PC (formato MP3 estéreo, co modo de gravación a 192 kbps e filtro Low Cut). Para a edición e transcrición dos arquivos de son utilizarase preferentemente o programa Sound Organizer (Versión 1.1.1), sen desbotar a posibilidade de usar outro *software* complementario. Para os rexistros audiovisuais das entrevistas semidirixidas empregárase unha videocámara dixital Sony FDR-AX43.

O **tratamento da información** recompilada ao longo destas fases é o proceso mais laborioso e complexo de todos os proxectos de recollas orais. O material en bruto deberá ser editado, escolmado, clasificado e transcrito. Os criterios técnicos a implementar serán os convencionais dos protocolos de investigación sobre o PCI formulados pola UNESCO (usos, representacións, expresións, coñecementos e técnicas) e os habituais na clasificación tipolóxica dos xéneros da literatura oral (contos, lendas, romances, cantigas, adiviñas, refráns...).

Para alén da entrega periódica de relatorios internos, entendemos como algo necesario e desexable dar a coñecer publicamente este proxecto, devolvendo á comunidade local, ao público interesado e aos investigadores en xeral o patrimonio inmaterial recollido, unha vez que sexa procesado e correctamente editado. Os **formatos de divulgación** poden ser múltiples (TV, radio, internet, edición impresa...), aínda que deberán ser prioritarios os que contemplan un soporte físico impreso, duradeiro e accesible.

Tamén estableceremos contactos con outros investigadores e institucións que teñan desenvolvido recollas previas moi meritorias no concello (CASTRO, 1986 e GARROSA, 2000). Asemade, sería conveniente poder participar en foros, seminarios, xornadas e congresos da área do Patrimonio Cultural Inmaterial, co propósito de favorecer a troca de experiencias e ideas.

Coda: o Corgo nos repertorios de recollas previas

Como xa foi anteriormente referido, a primeira fase do Proxecto CORGORAL ten como un dos seus obxectivos principais a revisión das fontes bibliográficas publicadas e a dos fondos arquivísticos inéditos relativos ás manifestacións da LPTO no concello do Corgo. Nestes momentos xa se están a desenvolver as pesquisas, e podemos avanzar o feito de que a presenza corguesa é moi limitada nos repertorios clásicos de referencia que xa foron colixidos e nos diversos portais da rede que están a ser obxecto de consulta (cfr. táboas adxuntas). Nembargantes, tal e como xa tiña sido previamente suxerido (OUTEIRO, 2011), a prensa escolar comarcal dos últimos cuarenta anos constitúe un importantísimo viveiro de etnotextos, con múltiples recollas puntuais feitas polo alumnado local dos diferentes ciclos formativos.

Táboa-resumo da pesquisa bibliográfica preliminar sobre LPTO no Corgo

Fonte consultada	Referencia	Corgo	Tipoloxía
<i>Cancionero popular gallego</i>	P. Ballesteros, 1885	NON	Cancións
<i>Romanceiro popular galego</i>	Carré, 1959	NON	Romances
<i>Contos da Provincia de Lugo</i>	Carvalho, 1963	SI	Dez contos
<i>Contos populares da Galiza</i>	Carré, 1968	NON	Contos-lendas
<i>Lendas galegas tradizonaes</i>	Carré, 1969	NON	Lendas
<i>Folklore en los castros gallegos</i>	González, 1971	NON	Lendas
<i>Cancionero gallego</i>	Martínez e Bal, 1973	NON	Cancións
<i>Cancioneiro galego de Tradición</i>	Schubarth e S., 1982	NON	Cancións
<i>Lendas galegas de tradición oral</i>	González, 1983	NON	Lendas
<i>Cancioneiro popular galego</i>	Schubarth, 1984	SI	Un romance
<i>Libro das adiviñas</i>	Martín, 1985	NON	Adiviñas
<i>Refraneiro galego básico</i>	Ferro Ruibal, 1987	NON	Refráns
<i>Literatura popular de Galicia</i>	Saco y Arce, 1987	NON	Varios etnotextos
<i>Poesía popular gallega</i>	Said, 1997	NON	Romances
<i>Romanceiro Xeral de Galicia</i>	Valenciano, 1998	NON	Romances
<i>Romanceiro en lingua galega</i>	Mariño, 2002	NON	Romances
<i>Contos galegos de tradición oral</i>	Noia, 2002	NON	Contos
<i>Refraneiro galego...</i>	Vázquez Saco, 2003	SI	Ref. tópicos
<i>Romances populares gallegos</i>	Mariño, 2011	NON	Romances

Táboa-resumo da pesquisa de recursos na rede sobre LPTO no Corgo

Fonte	Referencia	Consulta	Corgo	Obs.
APOI	http://apoi.museodopobo.gal/	07-01	NON	-
Arquivo Sonoro...	http://mapasonoro.consellodacultura.gal/	07-01	NON	-
Galicia encantada	https://galiciaencantada.com/	07-01	SI	Coscobellos
Portal dos ditados	http://ilg.usc.gal/ditados/	21-01	SI	Xentilicios...
AELG polafías	https://www.aelg.gal/Polafias/	26-01	NON	-
Frontespo	https://www.frontespo.org/es	26-01	NON	-

Bibliografía

- ABUÍN, J. (2000): *Historia de Corgo*. Lugo: Deputación.
- ÁLVAREZ, X. A. (2018): *Corpus oral de la frontera hispano-portuguesa*. Alcalá: Frontespo.
- BLANCO, D. (1992): *A poesía popular en Galicia: 1745-1885*. 2 vols. Vigo: Xerais
- BLANCO, D. (1996): «A Literatura Popular». *Historia da Literatura Galega*: 225-256. Vigo: ASPG-ANT.
- BLANCO, D. (1997): «Literatura Popular de Tradición Oral». *Galicia. Antropoloxía*, 28: 55-85. A Coruña: Hércules.
- BLANCO, D. (1994): *Historia da Literatura Popular Galega*. Compostela: USC.
- BLANCO, D. (2008): «A literatura de transmisión oral». *Perspectivas sobre a oralidade*: 95-118. Compostela: Consello da Cultura.
- BOUVIER, J. C. (1992): «La notion d'etnotexte». *Les voies de la parole - Ethnotextes et littérature orale, approches critiques*: 12-21. Salagon: PUP.
- CARNERO, M^a O. *et al.* (1998): *Polavila na Pontenova. Lendas, contos e romances*. Lugo: Deputación.
- CARNERO, M^a O. *et al.* (2004): *Da fala dos brañegos. Literatura oral do concello de Abadín*. Lugo: Deputación.
- CARRÉ, L. (1959): *Romanceiro popular galego de tradición oral*. Porto: Junta de Província do Douro Litoral.
- CARRÉ, L. (1963): «Contos populares da Galiza». *Revista de Etnografía*, I (2): 371-293.
- CARRÉ, L. (1968): *Contos populares da Galiza*. Porto: Museu de Etnografía e História.
- CARRÉ, L. (1969): *As lendas tradizonaes galegas*. Porto: Museu de Etnografía e História.
- CARVALHO, R. (1963): *Contos populares da provincia de Lugo*. Vigo: Galaxia - Centro de Estudos Fingoi.
- CARVALHO, B. e SOTTOMAYOR, M. (2011): «Arquivo de memória do vale do Côa». *Côavisão*, 13: 57-68.
- CASTRO, X. M. (1986): *O galego en Queizán (O Corgo)*. Compostela: Tesiña inédita, Facultade de Filoloxía da USC.
- FERRO, X. (1987): *Refraneiro galego básico*. Vigo: Galaxia.
- FORNEIRO, J. L. (2000): *El romancero tradicional de Galicia: una poesía entre dos lenguas*. Oiartzun: Sendoa.

- FORNEIRO, J. L. (2004): *Allá em riba un rey tinha una filha. Galego e castelhana no romancero da Galiza*. Ourense: Difusora de Letras.
- FOUZ, L. (2010): «As cifras do concello do Corgo. Análise xeográfica». *Corga*, 1: 52-63.
- GARCÍA PORRAL, X. C. (2010): *Lendas castrexas*. Compostela: Lóstrego.
- GARROSA, J. L. (2000): «Aproximación a algunas crenzas da parroquia de Franqueán». *Madrygal*, 3: 51-57.
- GONZÁLEZ REBOREDO, X. M. (1983): *Lendas galegas de tradición oral*. Vigo: Galaxia.
- HERVELLA, A. (2011): *Romances populares gallegos recogidos de la tradición oral*. Ed. de X. R. Mariño e C. López. Vigo: Nigra Trea.
- LADRA, L. (2003): «Recuperando a nosa memoria: o castro de Elviña nas coplas populares». *Boletín dos Amigos do Museu Arqueolóxico da Coruña*, 5: 9-11.
- LAMELA, C. et al. (1998): *A cultura popular de tradición oral nos centros da terceira idade*. Compostela: CCG.
- LLINARES, M. (1990): *Os mouros no imaxinario popular galego*. Compostela: USC.
- MARIÑO, X. R. e BERNÁRDEZ, C. L. (2002): *Romanceiro en lingua galega*. Vigo: Xerais.
- MARTÍN, P. (1985): *¿Qué cousa é cousa...? Libro das adiviñas*. Vigo: Galaxia.
- MARTÍNEZ, E. e BAL, J. (1973): *Cancionero gallego*. A Coruña: Fundación Barrié.
- NÓS (1920): «Archivo filolóxico e etnográfico de Galicia». *Nós*, 1: 16-17.
- OUTEIRO, M. (2011): «Recollida do patrimonio inmaterial no Corgo: unha materia pendente». *Corga*, 2: 82-95.
- PBA (2020): *Plan Básico Autonómico*. <http://mapas.xunta.gal/visores/descargas-pba/>
- PEREIRO, X. (1995): *Narracións orais do concello de Palas de Rei*. Compostela: Sotelo Blanco.
- PÉREZ, J. (1885-86): *Cancionero popular gallego*. Madrid: Librería de Fernando Fé.
- PRIETO, L. (1958): *Contos vianeses*. Vigo: Galaxia.
- PXOM (2015): *Plan Xeral de Ordenación Municipal do Corgo*. Dir. A. de Vega.
- QUINTÁNS, M. (2009): *O noso refraneiro (I). Estudo e clasificación temática*. Compostela: Sotelo Blanco.
- RIELO, I. (2005): *A Casa Grande de Quintela*. Arcos-Pol: O Mocrín.
- RISCO, V. (1928): «Ensaio d'un programa pr'o estudo da Literatura Popular Galega». *Nós*, 56: 142-155.
- RODRÍGUEZ, J. (2016): *Contos e lendas arraianos*. Vigo: Xerais.

-
- SACO, J. A. (1987) [1881]: *Literatura popular de Galicia*. Edición de J. L. Saco Cid. Ourense: Deputación.
- SAID, V. (1997) [1914]: *Poesía popular gallega*. A Coruña: Fundación Barrié.
- SCHUBARTH, D. e SANTAMARINA, A. (1982): *Cancioneiro galego de tradición oral*. A Coruña: Fundación Barrié.
- SCHUBARTH, D. e SANTAMARINA, A. (1984): *Cancioneiro popular galego*. 7 vols. A Coruña: Fundación Barrié.
- SEG [SEMINARIO DE ESTUDOS GALEGOS] (1920): «Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galizia». *Nós*, 1: 16-17.
- VALENCIANO, A. (1998): *Os romances tradicionais de Galicia. Catálogo exemplificado dos seus temas*. Madrid-Santiago: FRMP-CIRP.
- VÁZQUEZ SACO, F. (2003) [1955]: *Refraneiro galego e outros materiais de tradición oral*. Compostela: CRPIH.
- XIZ, X. (2007): *O Corgo, amplo horizonte*. O Corgo: Concello.



Concello
do Corgo

Artigo extraído do número 62 da Revista

LVCENSIA

MISCELÁNEA DE CULTURA E INVESTIGACIÓN